

RIVIEREN HOF

Parkgeheimen

LUSTER

Stella Van Hofstraeten

HET EERSTE PROVINCIALE PARK VAN BELGIË

Op maandag 7 mei 1923 opende het Rivierenhof plechtig zijn poort voor het publiek. Een kleine twee jaar daarvoor had de provincieraad van Antwerpen beslist om het domein te redden van de verkaveling door het zélf aan te kopen. Nog nooit eerder had een provincie een groendomein gekocht, maar het bleek niet bij wet verboden: niets lag de provincie in de weg om zelf de nieuwe eigenaar van het park te worden. Het voorbeeld van Antwerpen zou later door alle andere Belgische provincies gevolgd worden.

Deze inhuldigingsplaat hangt sinds 1923 op het overdekte terras van kasteel Rivierenhof. De bekommernissen van de provincie in 1921 zijn vandaag nog razend actueel: stedelingen hebben nog steeds ruimte, groen en gezonde lucht nodig om te bewegen en te ontspannen. Het Rivierenhof bewijst al honderd jaar zijn nut en noodzaak: veel generaties parkbezoekers kwamen en komen er om te sporten, spelen, leren, lachen, genieten en eten en drinken. Het is een onmisbare plek om tot rust te komen.

Toespraak van provinciegouverneur Gaston van de Werve de Schilde, 1921

"Het volk heeft zuivere lucht nodig om het te vrijwaren tegen de dreigende tering. Bij gebrek aan eigen tuin, zullen de inwoners genieten van dit openbare park. De volkskinderen die zich niet genoeg kunnen bewegen, daar zij over gene voldoende ruimte beschikken, zullen er kunnen dartelen en zich verlustigen. Werkman en bediende, in plaats van hunnen tijd in ledigheid door te brengen in al te enge vertrekken, of vol verveling langs de straten te slenteren, zullen er hun vrije uren kunnen doornemen in aanraking met die heerlijke natuur, nog niet genoeg door den stedeling gekend. Zij zullen ervan genieten te midden hunner familie en zullen in het openbaar park de nodige rust vinden voor hunne overspannen muskels of voor hunne vermoeide zenuwen, gevolg van het afmattende en gejaagde leven onzer eeuw."

14

DIT LANDGOED GENAAMD
RIVIERENHOF
werd van dreigende en noodlottige
vernietiging gespaard
dank aan het besluit van den
PROVINCIERAAD
VAN ANTWERPEN
die den aankoop ervan bekrachtigde in
ZITTING VAN 6 JUNI 1921
De plechtige inhuldiging als openbaar Park
had plaats
OP 7 MEI 1923
in bijwezen van
Burggraaf BERRYER
Staatsminister, Minister van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid
onder het bestuur van
Baron GASTON VAN DE WERVE EN VAN SCHILDE
Gouverneur der Provincie

7 mei 1923. De plechtige opening van het Rivierenhof als park, met in de verte het spreekgestoelte en het Atlas-standbeeld. Onder de aanwezigen veel deftige mannen met hoeden. Tijdens een gesprek in 2018 herinnerde Pol De Beuckelaer zich hoe zijn vader als een van de eerste parkwachters op de dag van de opening aan de Jezuïetenpoort dames en heren zonder hoed moest beletten het park te betreden.

15

Op de trappen van het kasteel leest provinciegouverneur baron Gaston van de Werve de Schilde op 7 mei 1923 een toespraak voor ter gelegenheid van de plechtige opening van het park. Hij zal enkele maanden later al overlijden. De man met de baard rechts vooraan op de foto is de op dat moment al zeventigjarige parkontwerper Guillaume de Bosschere. Hij zal voor de tien volgende jaren de aanleg van het park verder in goede banen leiden.

Zilvermuseum Sterckshof, 1994-2014.

HET STERCKSHOF ALS MUSEUM

In 1938 opende het nieuwe kasteel Sterckshof de deuren als een museum, beheerd door de in 1935 opgerichte Vereniging Museum voor Vlaamsche Beschaving en Openluchtmuseum. Frans was er de voertaal, de taal van de Antwerpse burgerij. De conservator was Jozef (Jos) De Beer, een fervent verzamelaar van munten, wapens en archeologische vondsten. Hij was een bijzonder actief en veelzijdig man (zie ook hoofdstuk 8, p. 188), en een krak in het loskrijgen van schenkingen. Zo kwam het dat het kasteel al gauw van zolder tot kelder volgestouwd geraakte met allerlei waardevolle historische objecten, waarmee De Beer alle zaaltjes inrichtte. Er was het Kelderke Gods – een oude herberg – maar ook een slotkeuken, een oud winkeltje voor snoep en eentje voor

pijpen en tabak, een boekbinderij, een apotheek, een Keizer Karelzaal... De zolder was ingericht als een poesjenellen poppentheater, en in de kelder stond een oude steendrukkerij. De Beer organiseerde elk jaar ook een of meer tentoonstellingen, rond heel diverse onderwerpen. De eerste expo, in 1938, was gewijd aan glas en aardewerk, in 1939 was er een over molens en, o ironie, er werd dat jaar zelfs een tentoonstelling met oorlogsherinneringen georganiseerd.

Naast het museum in het kasteel droomde men ook van een openluchtmuseum, naar voorbeelden in Stockholm en Arnhem. Rond het kasteel zouden gebouwen verrijzen die elders afgebroken waren, zoals oude boerderijen en ambachtsplaatsen, schuren, stallen, wind- en watermolens, brouwerijen, kapellen en oude poorten. Maar zoiets kost geld, en daarom begon men eerst met het restaureren van wat al aanwezig was, met name de eeuwenoude Sterckshoeve tegenover

het kasteel. Die werd eind jaren 1930 volledig opgeknapt en ingericht als de Breughelhoeve, een taverne waar men kon eten en drinken. Met de opbrengsten daarvan wilde men het openluchtmuseum verder uitbouwen. Maar toen kwam WO II. De pas gerestaureerde Sterckshoeve werd in 1945 getroffen door een V-bom en afgebroken. Toen in 1958 het openluchtmuseum in Bokrijk werd geopend, was de Antwerpse openluchtdroom al opgeborgen.

Conservator Jozef De Beer stierf onverwacht in 1953, en liet zijn Museum voor de Vlaamsche Beschaving achter als een allegaartje van veel te veel dingen. Er moest orde geschept worden. De provincie nam het museum in 1954 zelf over en herdoopte het tot Provinciaal Museum voor Kunstambachten. De klemtoon lag voortaan op de oude en de hedendaagse kunstambachten, zoals smederij van zilver, tin en koper, munten, glaswerk, kleding, juwelen en religieuze kunst. Dat was nog steeds een erg uitgebreid gamma. Naarmate de collectie groeide, moest er weer worden opgesplitst. Na een renovatie heropende het Sterckshof in 1994 uiteindelijk als **Provinciaal Zilvermuseum**, een expertise- en promotiecentrum voor de edelsmeedkunst.

De wieg van het DIVA, MoMu en FOMU

De uitgebreide collectie van het Provinciaal Museum voor Kunstambachten Sterckshof en het enthousiasme van de conservators lagen aan de basis van andere Antwerpse musea.

De diamantcollectie van het Museum voor Kunstambachten verhuisde in 1972 naar de Jezusstraat, in 1988 naar een plek midden in de Diamantwijk en in 2002 naar het Koningin Astridplein. In 2014 sloot het Zilvermuseum in het Sterckshof, om in 2017 met het Diamantmuseum te fuseren tot het **DIVA, het museum voor diamant, juwelen en zilver** aan de Suikerrui.

De collectie textiel en kledij verhuisde in 1976 naar kasteel Vrieselhof in Oelegem. Sinds 2002 is ze ondergebracht in het **ModeMuseum Antwerpen – MoMu** in de Nationalestraat in Antwerpen.

In 1965 werd een tentoonstelling 125 jaar fotografie georganiseerd. Daaruit groeide een afdeling Foto & Film die in 1984 een eigen museum kreeg in een pakhuis op het Zuid op de Waalse Kaai: het huidige **FOMU – Fotomuseum Antwerpen**.

De slotkeuken met een 17de-eeuwse schouw en tegelvloer in het voormalige Provinciaal Museum Sterckshof.

Van 2000 tot 2016 genoten kinderen van deze speeltuin met fantasierijke houten figuren. Rechts van de speeltuin zie je de omheining van de tennisvelden achter het kasteel.

124

In 2014 werd een speeltuin aangelegd naast parking West, waar gezinnen uit de buurt elkaar ontmoeten.

125

De nieuwe speeltuin ligt veilig tussen de grachten achter het kasteel. Vooraan onder de bomen vinden volwassenen schaduw en picknickplekken.

De petanquebaan is een favoriete speelplek van minder jonge parkbezoekers.

Deurne. Landbouwschool.

De pas afgewerkte landbouw- en huishoudschool met rechts ernaast de hoeve. De rozentuin werd in 1926 aangelegd. 126

De meisjes van de landbouwschool met hun witte hoedjes, in de tweede helft van de jaren 1920. Ze leren kaas maken, verzorgen het pluimvee en werken in de moestuin. 127

BOERINNEKES EN PAUWEN

Na WO I speelde het provinciebestuur een belangrijke rol in de uitbouw van het technisch en beroepsonderwijs. Er was met name nood aan meer aandacht voor middelbaar onderwijs voor meisjes. Ook de modernisering van de landbouw was een belangrijk aandachtspunt. En zo werd al snel na de aankoop van het domein in 1921, in het Rivierenhof een provinciale middelbare landbouw- en huishoudschool voor meisjes opgericht, in de volksmond 'de boerinnekensschool'.

De school vond eerst onderdak in de parkvilla, die Louise Cogels voor haar oudste dochter aan de Turnhoutsebaan had laten bouwen (zie hoofdstuk 3). Op de bovenverdieping kwam een internaat, in de kelder verrezen installaties

voor wassen en strijken en voor de verwerking van boter en melk. De school had zoveel succes dat er snel een extra gebouw werd neergepoot om meer leerlingen te kunnen ontvangen, maar ook dat was meteen te klein. Men moest het grootser aanpakken en het moest snel gaan. In 1923 gingen aan de Turnhoutsebaan de werken voor een gloednieuw schoolgebouw van start, een prachtig ontwerp in art-decostijl van architect Pol Berger. In 1924 was het gebouw al klaar, maar de inrichting sleepte nog aan tot 1927. De parkvilla bleef nog een hele tijd dienst doen als internaat voor de school.

De landbouw- en huishoudschool in het Rivierenhof was de best uitgeruste van het land. Van heinde en ver kwamen meisjes uit boerengezinnen naar Deurne om er een tweejarige opleiding te volgen. Op het programma stonden vakken als koken, naaien, ziekenverpleging, huishoudkunde, melkerij, kaasmakerij, tuinbouw, het opleggen van conserven, hoenderteelt en imkerij. Ook de beginselen van het burgerrecht kwamen aan bod.

Afgestudeerde jongedames bleken gegeerde huwelijkspartners bij jonge boerenzonen.

“

Wij zijn schoolvriendinnen in het eerste middelbaar en komen hier samen om te chillen, dingen af te spreken, te wandelen en te picknicken. En Pokémons te vangen! Hier kunnen we in alle rust met elkaar praten, op school is het veel te druk en de speeltijden zijn te kort. We zijn hier ook dikwijls met de school de kinderboerderij komen bezoeken!

Benthe, Ebin en Rangdol

“

Ik kom dagelijks in het Rivierenhof voor drie dingen: om te wandelen met mijn hond, op weg naar mijn werk en om te sporten. Ik loop er graag en doe stretch- en krachtoefeningen op de calisthenicstoestellen. Ik ben graag in het Rivierenhof omdat er veel kleine en kronkelende bospaden zijn. Je hoeft geen twee keer langs hetzelfde pad. De weg gaat vaak over beekjes met bruggetjes. Je hebt echt het gevoel dat je in de natuur bent in plaats van in een aangelegd park. Ik geniet van de dieren die er leven en van de schoonheid van de veranderende seizoenen.

Zeger Van Noten, jeugdwerker
en winnaar Kamp Waes

Wegen moesten piekfijn zijn in die tijd en werden daartoe met herbiciden bespoten. Tot in de jaren 1960 waren het keurig afsteken van de boorden van paden en het ruimen van gevallen bladeren van de weg en uit het bos belangrijke taken; het was zelfs een essentieel onderdeel bij de sollicitatieproef van nieuwe werklieden. Gelukkig zijn de tijden veranderd: in het park wordt nu geen gif meer gebruikt en bladeren mogen blijven liggen, behalve op de belangrijkste paden.

Het eerste gemotoriseerde werktuig deed zijn intrede in 1929: het was een grasmaaier, een van de eerste die in België werden verkocht. De sikkel en zeis bleven wel nog lang in gebruik om de meest moerassige weilanden aan het Schijn te maaien. Soms werden er ook schapen ingezet. De grasvelden waren geen gazons, maar hooilanden die slechts enkele keren per jaar werden gemaaid. Het gras werd als hooi verkocht. De sportvelden moesten uiteraard wel steeds kort worden gemaaid. Er was ook een grote grasmaaier die door een paard werd getrokken; dat was zwaar werk en er moest om de vier jaar een nieuw paard voor worden gekocht. In 1972 gebeurde een merkwaardig ongeval. Max, het werkpaard dat werd ingezet om het gras te maaien, was in de eendenvijver gesukkeld, en er waren tien mannen nodig om hem uit zijn benarde positie te bevrijden. Het dier overleefde zijn misstap, maar op dat moment werd dan toch beslist dat er voor een paard geen plaats meer was in het groeiende moderne machinepark.

Intussen zette de modernisering zich gestaag door. In 1937 hadden de werklieden een eerste vrachtwagentje gekregen, een omgebouwde Minerva, dat in 1939 uitgerust werd met een kilometerteller. In 1947 volgde een Chevrolet vrachtwagen met hydraulische kiepbak. De boomverzorgers moeten wachten tot in 1991 om hun uitschuifbare ladders te kunnen opbergen: ze krijgen dan een zelfrijdende hoogwerker die 22 meter de lucht in gaat. In de 21ste eeuw wordt het wagenpark zoveel mogelijk elektrisch, dat is milieuvriendelijker en zorgt voor minder lawaai.

De toespraak van de opperparkwachter

Bij de opening van het park op 7 mei 1923 hield opperwachter Paul Henri Van Dijck een toespraak voor zijn wachters. Enkele fragmenten daaruit:

“Wij mogen niet met barschheid, met onbeschoftheid, met ongemanierdheid optreden. [...] Wordt U aangesproken door een persoon welke inlichtingen vraagt, biedt u zich op militaire wijze aan met de groet aan de klak. Wordt u voor de gegeven of verschafte inlichting bedankt, groet nogmaals op beleefden toon en op militaire wijze en bij voegende: “Ter uwer dienst Mijnheer of Madame.” Vergeet niet uit het oog dat het reglement voorschrijft dat de gesprekken van korten duur moeten zijn. [...] Zo gij met gespuis der straat te doen hebt, dan zullen wij zeer streng optreden, zonder vrees, handelen met geweld zoo het moest nodig wezen, ten einde het deftige publiek er tegen te beschermen. [...] Eerst ze vastgrijpen met uwe handen, daarna zoo de nood dwingt, zal men mogen gebruik maken van de matraque ter uwer verdediging. [...] Vooruit met de goede naam van ons Park en van ons Korps en dat wij nog vele jaren te samen mogen blijven om het te bewaken. Leve het park Rivierenhof! Leve het korps der parkwachters!”

154

DE PARKWACHERS

In juni 1922, nog voor het provinciaal park opent voor het publiek, komt de eerste parkwachter in dienst. Het is Paul Henri Van Dijck, een 52-jarige gepensioneerd adjudant-bevelhebber van de gendarmerie van Deurne. Hij wordt de opperwachter die bij de opening van het park in mei 1923 over een korps van dertien wachters zal beschikken; ook zij zijn gepensioneerde gendarmen en oudstrijders. Om respect af te dwingen dragen de oudstrijders hun frontstrepen op hun uniform. Enkele jaren later komt echter al het voorstel om geen oudstrijders ouder dan 35 jaar meer aan te nemen: parkwachter bleek geen ideale job voor oudere mannen.

Vanaf 1926 kregen de wachters te maken met een op dat moment nieuwe uitdaging: het verkeer. De combinatie van auto's, fietsers, ruiters en wandelaars moest door de wachters in goede banen worden geleid. Auto's mochten in het park blijven rijden, maar fietsers moesten na twee uur 's middags met de fiets aan de hand langs de hoofdwegen stappen. Dit fietsverbod heeft erg lang standgehouden, tot begin jaren 1980. Om de fietsers beter te controleren kregen de wachters vanaf 1930 de optie om zelf met de fiets op ronde te gaan, in 1952 werd dit verplicht. We horen geregeld verhalen van mensen die als kind of jongere al fietsend na de middag de parkwachters probeerden te verschalken. Sneller fietsen dan de parkwachters bleek destijds een uitdagende hobby! Als je toch een keertje gepakt werd, dan kreeg je een flinke uitbrander, maar zelden een boete.

155

Het volledige wachterskorps voor hun (spreekjes)wachtershuis in 1928. Snorren waren in de jaren 1920 duidelijk in de mode bij gezagsdragers. Ze droegen bruine velours jassen met mooie knopen, schoenen met daarboven beenbeschermers, matrakken en – uiteraard – een pet.

